

ΚΡΙΤΙΚΗ

Της **ΛΙΝΑΣ ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ**

Η κρίση της λογοτεχνίας

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΥΡΤΟΒΙΚ
Η ελιά και η φλαμουριά. Ελλάδα και κόσμος, άτομο και ιστορία στην ελληνική πεζογραφία, 1974-2020
εκδ. Πατάκη, σελ. 360

Η λογοτεχνική κριτική μπορεί να καταντά «φιλική φιλοφρόνηση», μπορεί ακόμα και να λειτουργεί «ως προέκταση του τμήματος μάρκετινγκ των εκδοτικών οίκων», ενώ άλλοτε υποτάσσεται στις κατευθύνσεις των εντύπων. Αδιαμφισβήτητη η κριτική της λογοτεχνίας τείνει να χάνει την αξιοπιστία της. Όμως, ο προβληματισμός αυτός δεν τίθεται παρά στον επίλογο του βιβλίου. Ο Δημοσθένης Κούρτοβικ δεν γράφει ως απολογητής της λογοτεχνικής κριτικής ούτε καν ως κριτικός. Αλλωστε περιορίζει στο ελάχιστο τις αξιολογικές κρίσεις. Η μελέτη του είναι ένα επίλεκτο ανθολόγημα της μυθοπλασίας στη μεταπολίτευση και στις δεκαετίες που ακολούθησαν. Το σημαντικό εδώ δεν είναι η κριτική, αλλά η ερευνητική προβληματική πάνω στη λογοτεχνία. «Οι άνθρωποι προσπαθούσαν ανέκαθεν να ερμηνεύσουν τον κόσμο μέσα από μύθους, που έδιναν στις εμπειρίες τους νόημα και προοπτική. Η λογοτεχνία είναι μια σειρά από προσαρμογές του μυθικού στοιχείου στις μεταβολές της

ανθρώπινης συνθήκης και στα διάφορα πολιτισμικά περιβάλλοντα». Όπως συμβαίνει στις μεγαλύτερες λογοτεχνικές μελέτες του Βαγγέλη Χατζηβασιλείου και της Ελισάβετ Κοτζιά, και εδώ η χρονολογία 1974 αντιμετωπίζεται ως τομή, πέρα από την οποία η ελληνική πεζογραφία αλλάζει βαθμιαία αλλά ριζικά. Οι τρεις κορυφώσιμοι κριτικοί παρακολουθούν, με διαφορετική υφολογία, μεθοδολογία και ιεραρχία, την αντίδραση της λογοτεχνίας στις πολύμορφες κοινωνικοπολιτικές μεταβολές. Με τον λιτό, μαθηματικά δομημένο λόγο του, που αποφεύγει τις εξάρσεις, είτε της απόρριψης είτε του επαίνου, αλλά στον οποίο διαρκώς υποβόσκει το χιούμορ, ο Κούρτοβικ διεξέρχεται τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις ροπές της λογοτεχνίας στην πρώιμη και στην όψιμη μεταπολίτευση, κατηγοριοποιεί τα είδη ανιχνεύοντας συζεύξεις και υβριδισμούς, παρατηρεί την αλληλοδιείσδυση αυτοσυμψύξεως και εθνικής, πολιτισμικής ταυτότητας, τη μετατόπιση από το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον στην κοινότητα και αντίστροφα, σχολιάζει την ποικιλότητα δεξίωση της κοινωνίας στη μυθοπλασία, εμμένοντας στην παλινδρόμηση ανάμεσα στην εξωστρέφεια και στην εσωστρέφεια, στη Δύση και στα παραδοσιακά ήθη. Ασφαλώς, η λογοτεχνία δεν είναι ένα υπερκόσμιο νεφέλωμα, απλώς μια σύναξη βιβλίων. Κάθε θεωρητική Κούρτοβικ βρίσκει έρεισμα σε συγκεκριμένα βιβλία που απηχούν ακριβέστερα τη συλλογιστική του. Στον σχολιασμό των επιλεγμένων βιβλίων υποχωρεί η γλωσσική

αυστηρότητα του ειδήμονος για να ακουστεί λαγαρή η φωνή ενός περιπαθούς αναγνώστη. Η απόσταση που κρατά ο Κούρτοβικ τόσο από τη θεωρία όσο και από τη φιλολογία καταδεικνύεται στην τιτλοφόρηση των κεφαλαίων. Όπως ο παιγνιώδης τίτλος του βιβλίου, οι τίτλοι των επιμέρους κεφαλαίων εκφράζουν μια ελαφρότητα, αντιθετική προς τους «ακαδημαϊκούς» τίτλους. Έτσι, το κεφάλαιο που αναφέρεται στην εντυπωσιακή διάρκεια του Εμφυλίου στη λογοτεχνία τιτλοφορείται «Το αίμα που δεν στεγνώνει», η κραταιότητα του μοντερνισμού επί μεταπολίτευσης χαρακτηρίζεται «Εκλειψη στο μεσουράνημα», ενώ ο μεταμοντερνισμός γίνεται το κεφάλαιο «Όπου το μοντέρνο ονειρεύεται το κλασικό (και ξέρει ότι βλέπει όνειρο)». Δείγματα πρόκλησης είναι επίσης η σύγκριση της επίδρασης ενός παντελώς άγνωστου βιβλίου με τον κοσμολογικό αντικτύπο του «Δον Κιχώτη», καθώς και η αποστασιοποιημένη αναφορά του Κούρτοβικ σε δικά του λογοτεχνικά έργα, στο πλαίσιο μιας αντικειμενικής δειγματοληψίας. Δόγματα όλα παιδιάς, που δυναμιτίζουν την «επιστημονικοφανή» συζήτηση. Πολυσιδεής, ειρωνικός, ευθύβολος, απλός στον λόγο αλλά σύνθετος στη σκέψη, ο Κούρτοβικ συναιρεί εκπληκτικά τις δύο δεσπόζουσες διαθέσεις του πνεύματός του, την αναγνωστική και τη συγγραφική. Όπως ως συγγραφέας νεύει προς το δοκίμιο, έτσι και ως δοκιμιογράφος θέλγεται από λογοτεχνικά παίγνια. Μπορεί κάποιος να μην συμφωνεί πάντα με τη γνώμη του, αλλά δεν γίνεται να μην υποκλιθεί στο ήθος της γνώμης του και στο ύψος της γνώσης του.

